

MARIO BARA – REBEKA MESARIĆ ŽABČIĆ – MARIJA GEIGER ZEMAN

MOGUĆNOSTI I IZAZOVI POVRATNIH MIGRACIJA: ISKUSTVO POVRATNIKA¹

Mario Bara
Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 244
HR 10000 Zagreb
mario.bara@unicath.hr

UDK: 314.7(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2025-06-30

Rebeka Mesarić Žabčić
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19
HR 10000 Zagreb
rebeka.mesariczabcic@pilar.hr

Marija Geiger Zeman
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19
HR 10000 Zagreb
marija.geigerzeman@pilar.hr

Ovaj rad istražuje povratne migracije u Hrvatsku kroz intervjue s povratnicima i potencijalnim povratnicima. Cilj je bio razumjeti razloge povratka, izazove reintegracije te ulogu društvenih mreža, socioekonomskih čimbenika i transnacionalnih veza u odluci i pripremi za povratak. Koristeći teorije društvenih mreža i transnacionalizma, rad prepoznaje povratnike kao razvojni potencijal zbog stečenog kapitala (ljudskog, ekonomskog, kulturnog, simboličkog). Rezultati pokazuju da su uspješniji oni koji su se planski pripremali i održavali veze s domovinom. Ključni izazovi uključuju administrativne prepreke, neusklađenost kvalifikacija, kulturni šok i razočaranja. Rad predlaže modele reintegracije te preporuke za jačanje institucionalne podrške, ističući povratnu migraciju kao složen proces s pozitivnim razvojnim potencijalom za Hrvatsku.

Ključne riječi: povratne migracije, reintegracija, transnacionalizam, društvene mreže, Hrvatska

---

¹ Rad je nastao u sklopu projekta *Dinamika i izazovi migracije, remigracije i imigracije u Republici Hrvatskoj*, koji financira Europska unija iz programa NextGenerationEU (01/08-73/23-2519-18).

Uvod

Povratna migracija predstavlja sve važniji segment suvremenih migracijskih tokova, no unatoč rastućem interesu u znanstvenim i političkim krugovima, i dalje ostaje nedovoljno istraženo područje. U kontekstu Hrvatske, koja se već desetljećima suočava s visokim stopama iseljavanja, povratna migracija se sve češće promatra ne samo kao rezultat osobnih odluka iseljenika, već i kao potencijalni resurs za društveni, gospodarski i demografski razvoj. Međutim, povratak u zemlju podrijetla nije jednostavan niti linearan proces. On obuhvaća niz izazova, uključujući birokratske prepreke, društvenu reintegraciju, tržišnu neusklađenost kvalifikacija, psihološke prijelaze te redefiniranje identiteta i pripadnosti. Ovaj rad temelji se na kvalitativnom istraživanju provedenom tijekom 2024. godine koje je uključilo sugovornike iz više europskih zemalja. Kroz analizu individualnih iskustava potencijalnih povratnika, cilj rada je istražiti njihove motivacije za povratak, prepreke u procesu povratka te doprinose koje povratnici mogu ostvariti u lokalnim zajednicama. Istraživanje se oslanja na teorijske okvire transnacionalizma i društvenih mreža, promatrajući migrante kao aktivne sudionike koji posjeduju vrijedne oblike kapitala, ljudski, ekonomski, kulturni i simbolički. Isti mogu biti ključni za revitalizaciju hrvatskog društva. Povratna migracija, osobito kada je planirana i podržana institucionalnim mjerama, može predstavljati važan alat u suočavanju s negativnim demografskim trendovima i ekonomskim izazovima u Hrvatskoj. U tom smislu, iskustva povratnika pružaju neprocjenjiv uvid u potrebe, očekivanja i prepreke koje valja adresirati kako bi se stvorili uvjeti za održiv i poticajan povratak. Ovaj članak stoga doprinosi znanstvenom razumijevanju povratne migracije kao kompleksnog društvenog procesa te nudi preporuke za javne politike usmjerene na jačanje povratničkog potencijala.

Povratne migracije u hrvatskom kontekstu

Hrvatska je tradicionalno prostor značajnih migracijskih tokova i migracijskog potencijala. Tijekom povijesti bila je dominantno emigracijska zemlja, napose njezini primorski dijelovi i područja s manjom razinom ekonomskih aktivnosti. Zemljopisni položaj Hrvatskog primorja i njegova zaleđa, uloga gradova poput Bakra, Kraljevice i Senja usmjeravalo je povezanost njegova stanovništva s udaljenim zemljama, ali i masovna iseljavanja napose od kraja 19. i početka 20. stoljeća. I u tim razdobljima dio iseljenika se vraćao, a jedinstveno i autentično svjedočanstvo o hrvatskom iseljeništvu toga vremena

predstavlja memoarska građa iseljenika i povratnika Pavla Vidasa iz Hreljina.² Hrvatska je i u narednim razdobljima imala niz iseljeničkih valova podudarnih s važnijim ekonomskim i političkim čimbenicima koji su djelovali kao silnice i potisni elementi u poticanju iseljavanja. Neovisno o tome, postojali su povratnički tokovi. Ranija istraživanja otkrivaju da se jedna četvrtina, od 16 milijuna migranata koji su uselili u SAD iz Europe, vratila u svoje matične zemlje u 20. stoljeću.³ Među hrvatskim iseljeništvom početkom 20. stoljeća, prema istraživanjima, vraćala se jedna trećina iseljenih.⁴ Hrvatsko iskustvo nakon obnove neovisnosti 1991. i idealizirana očekivanja povratka iseljenih građana potvrđuje da je ideja masovnog povratka neodrživa. Prema podacima iz izvješća OECD-a iz 2008., između 20 i 50 % imigranata napušta zemlju imigracije unutar pet godina nakon dolaska i vraća se u zemlju podrijetla ili pak emigrira u drugu zemlju.⁵ To pokazuje i iskustvo članica nekih drugih članica Europske unije (dalje: EU). U posljednjem valu iseljavanja, s punopravnim članstvom u EU 2013., hrvatski građani su iskoristili potrebe europskih gospodarstava za kvalitetnom i fleksibilnom radnom snagom. Iseljavanje je manjim intenzitetom nastavljeno do danas, ali se bilježe i povratnički tokovi. Tek su se u posljednjim godinama dogodile značajne promjene na hrvatskom tržištu rada pa je Hrvatska postala istodobno i useljeničkom zemljom. Demografski izazovi, brojno iseljenišтво, za Hrvatsku, ali i neke druge zemlje popu pribaltičkih država, Bugarske, Rumunjske i dr., predstavlja svojevrsnu utrku s vremenom jer se znatan dio realiziranih povrataka odvija unutar nekoliko godina od iseljavanja. Istodobno, produženi boravak u društvu primitka zahtijeva od pojedinca (ili u hrvatskom suvremenom kontekstu, nerijetko cijelih obitelji) investiciju u integraciju, učenje jezika, prilagodbu normama, procese socijalizacije te izgradnju profesionalnih, prijateljskih i drugih veza.⁶ Praćenje povratnih migracija je dodatno otežano zbog nepostojanja registra stanovništva u Hrvatskoj. Dosadašnja praksa popisa stanovništva u desetogodišnjim intervalima nije davala jasnu sliku o tome što se događa sa stanovništvom, napose zbog dinamičnosti migracija u EU. Prisutna je praksa da iseljeni stanovnici ne objavljuju prebivalište zbog raznih motiva što dodatno umanjuje naša saznanja o kretanju i boravku ovih građana.

² R. TADEJ – V. JURDANA, 2021, 114.

³ T. BILECEN, 2022, 367.

⁴ J. PRPIĆ, 1997, 125.

⁵ R. MESARIĆ ŽABČIĆ – M. VRBANEC, 2019, 95.

⁶ M. BARA, 2023, 85–86.

Teorijski okvir

Većina migranata u početku migracije nema jasne želje i namjere da trajno ostane u zemlji primitka. Mogućnost povratka migranti održavaju tijekom životnog ciklusa, a veze s domovinom, čak i ako su one slabijeg intenziteta, omogućuju postojanost želje za povratkom. Povratak je samo jedan od mogućih etapa u migracijskom procesu, a on ne mora nužno biti jednosmjernan niti konačan. Pojam povratka uglavnom se označava kao proces "zatvaranja migracijskog ciklusa" koji označava povratak iseljenika u matično emigracijsko društvo.⁷ Statistički okvir Ujedinjenih naroda dodaje tri kriterija: a) povratak u zemlju državljanstva, b) prethodni boravak kao međunarodni migrant (bez vremenskog ograničenja), c) namjera boravka od najmanje godinu dana u zemlji podrijetla.⁸ Povratna migracija dugo se smatrala završnim stadijem migracijskog ciklusa, no suvremene teorije ističu da povratak nije nužno konačan ni jednostran proces, već složena odluka koja uključuje višestruke motivacijske i strukturne čimbenike.⁹

Francesco Cerese je u svom istraživanju povratnih migracija Talijana iz SAD-a ukazao koliko može biti kompleksna veza između povratničkih očekivanja te društvenog i ekonomskog konteksta u zemlji ili regiji podrijetla. Cerese je identificirao četiri tipa povratnika, ističući njihove aspiracije, očekivanja i potrebe: a) *povratak zbog neuspjeha*, povratnici koji se nisu integrirali u zemljama primitka zbog predrasuda i stereotipa s kojima su se susretali, b) *povratak zbog 'konzervativizma'* povratnici koji su prije emigracije planirali povratak doma s dovoljno ušteđenih sredstava kako bi se oslobodili ekonomske ovisnosti, c) *umirovljenički povratak*, odnosi se na povratnike koje prestanak radne obveze oslobađa stega te ova skupina prema povratku ima mnogo pozitivniji odnos negoli ostale kategorije povratnika, d) *povratak zbog inovacije*, odnosi se na one povratnike koji su stekli određena znanja i vještine i spremni su ih iskoristiti u zemljama podrijetla.¹⁰ Migrant svojim boravkom u inozemstvu stječu društveni kapital koji se može prenijeti i primijeniti po povratku. Većina autora ranijih teorija povratnih migracija bavila se više demografskim i pravnim aspektima povratka migranata, izazovima imigracijske politike zemalja primitka i zemalja podrijetla, zakonskim rješenjima te analizom troškova povratka.¹¹ Neoklasična teorija objašnjava radne migracije primarno ekonomskim

⁷ I. NEJAŠMIĆ, 1981, 10.

⁸ J. C. DUMONT – G. SPIELVOGEL, 2008, 164.

⁹ K. KUSCHMINDER, 2017, 182.

¹⁰ F. CERESE, 1974, 257–258.

¹¹ K. PERAČKOVIĆ, 2006, 479.

razlikama između zemalja, a povratak kao oblik neuspjeha integracije ili kao posljedicu ekonomskih razočaranja. Noviji pristupi povratne migracije vide kao prirodnu etapu migracijskog ciklusa nakon akumulacije imovine i znanja. Naglašavaju obiteljsku razinu odlučivanja te povratak vidi kao planiranu fazu – nakon ostvarenja ciljeva migracije, poput stjecanja štednje, obrazovanja ili znanja korisnog za reintegraciju u zemlji podrijetla. Transnacionalni pristup promatra migrante kao aktere koji žive i djeluju unutar više društvenih prostora, zemlje iseljenja i zemlje podrijetla. Migranti održavaju mreže kroz koje teku informacije, resursi, vrijednosti i osjećaj pripadnosti, bez obzira na fizičku udaljenost.¹² Povratak se unutar ove paradigme ne tumači kao trajno napuštanje zemlje boravka, već kao proces simultanog života u dva svijeta, često obilježen cirkularnošću i mobilnošću.¹³ Teorija društvenih mreža promatra povratnike kao aktere koji održavaju snažne veze s njihovim mjestima i zemljom iseljavanja i zemljama u kojima žive. Uspješni povratnici imaju proširene društvene mrežu zbog migracije koje im dodatno omogućuju pristup različitim resursima kroz prošireni društveni kapital. Društvene mreže su ključne u procesu povratnih migracija kroz mobilizaciju materijalnih i nematerijalnih resursa (društveni kontakti, vještine, znanja) i spremnosti za povratak.¹⁴

Ciljevi i metodologija istraživanja

Kako bismo istražili fenomen povratnih migracije u istraživanju smo obuhvatili cjelokupni životni ciklus migranta, početak migracije, adaptacijske procese kroz koje migranti prolaze te smo u fokus stavili migracijska i povratnička iskustva hrvatskih iseljenika/povratnika koji su određeni razdoblje svog života proveli ili ga još provode izvan granica Republike Hrvatske. Migranti se u istraživanju promatraju kao samostalni aktivni sudionici migracijskog procesa, a naglasak je stavljen na izazove i iskustva vezana uz povratništvo.

Cilj rada je: a) analiza migrantskih iskustava, motivacija za povratak, povratničkih planova i izazova realizacije povratka iz pozicije potencijalnih povratnika u Hrvatsku, b) interpretacija polustrukturiranih intervjua kroz lokalni, nacionalni i transnacionalni kontekst, c) utvrditi odrednice migracijskog ciklusa i d) utvrditi model(e) povratka kroz smjernice i preporuke realiziranih i mogućih povratnika.

¹² P. LEVITT – N. G. SCHILLER, 2004, 1016.

¹³ J. P. CASSARINO, 2004, 264.

¹⁴ J. P. CASSARINO, 2004, 271.

Istraživanje je obuhvatilo nekoliko etapa. U prvoj etapi prikupljena je i analizirana relevantna literature, definirani su ciljevi istraživanja, zatim se pristupilo odabiru metode istraživanja, uzorkovanju, prikupljanju podataka te na kraju njihovoj obradi, analizi i interpretaciji. Za istraživanje je odabrana kvalitativna metodologija, metoda polustrukturiranog intervjua. Smatrali smo da je zbog specifične populacije, povratnika i potencijalnih povratnika, to najprikladnija metoda s obzirom na postavljene ciljeve istraživanja. Regrutacija sugovornika bila je olakšana uz pomoć metode "snježne grude". Naime, do sugovornika se dolazilo preporukama i osobnim poznavanjima. U provedbi terenskog istraživanja ostvarena je suradnja s Generalnim konzulatom u Düsseldorfu te hrvatskim udrugama i njihovim predstavnicima u Njemačkoj, Austriji i Italiji. Terenski dio istraživanja sa sugovornicima iz Austrije, Njemačke, Italije i Hrvatske (sugovornici koji su realizirali povratak) trajao je od veljače do lipnja 2024.

U svrhu ostvarenja ciljeva intervjui su provedeni prema istraživačkom protokolu koji je uključivao sljedeće komponente: a) pozivno pismo o sudjelovanju u istraživanju (dokumenti su dostavljeni ispitanicima s ciljem informiranja o istraživanju), b) pristanak na sudjelovanje (ispitanici su zamoljeni da potpišu pristanak na sudjelovanje u istraživanju). Sugovornici su također usmeno i pismeno informirani o ciljevima istraživanja te su im predstavljena njihova prava. Provedeno je 19 polustrukturiranih dubinskih intervjua. Istraživači su tijekom provedbe intervjua vodili bilješke koje su kasnije korištene kao dodatni materijal kod kodiranja. Kodovi su grupirani u teme otvorenim kodiranjem, a u kategorije i potkategorije aksijalnim kodiranjem. Sugovornicima su dodijeljeni inicijali i dob, a spol je naveden u deskriptivnom dijelu prije navođenih citata (npr. D. T. (23), L. Z. (68), J. J. (39) itd.). Dodatni podaci iz intervjua koji su mogli poslužiti kao izravni identifikatori isključeni su iz prikaza u rezultatima.

Rezultati istraživanja

Ovo poglavlje donosi pregled glavnih nalaza dobivenih kroz polustrukturirane intervjue s povratnicima. Analizom njihovih narativa identificirane su ključne teme (kodovi), koje odgovaraju motivima povratka, izazovima reintegracije i razvojnim potencijalima povratnika. Kodiranje je provedeno tematski, u skladu s kvalitativnim pristupom. U analizi prvog cilja istraživanja, analiza migrantskih iskustava, povratničkih planova i izazova realizacije povratka iz pozicije potencijalnih povratnika u Hrvatsku, izdvaja se nekoliko kodova koje smo imenovali ekonomski pritisci, sigurnost, nostalgija i

emotivna povezanost, obiteljski razlozi, transnacionalne veze, kvaliteta života, kulturni šok i identitet, administrativne prepreke, poduzetništvo i investicije. Oni pružaju metodološki i interpretativni okvir za dublje uvide u složene socio-ekonomske, kulturne i političke faktore koji utječu na motive i mogućnosti povratka migranata. Mreže kontakata izvan Hrvatske odigrale su značajnu ulogu u formiranju odluka o inicijalnom preseljenju u inozemstvo. Ova dinamika još jednom potvrđuje i ukazuje na važnost osobnih i profesionalnih mreža u procesima migracije, također i kod odluka o povratku.¹⁵

Sugovornica iz Austrije A. M. (37) ističe važnost ekonomske i uopće socijalne stabilnosti i sigurnosti kod razmišljanja o povratku: *Ovdje će samohrana majka dobiti sve moguće prilike da se zaposli. Ovdje se posao lako nalazi, ovdje ljudi lako daju otkaze i lako dolaze do novih poslova i tu ne rade toliko žnore jer nema potrebe.* Ponekad osjeća nostalgiju prema Hrvatskoj, ali naglašava da bi povratak ipak bio moguć samo u slučaju pogoršanja uvjeta života u Beču *Ako bi se nama izneverila očekivanja, onda bi se vratili... Bolji nam je standard tu nego u Hrvatskoj, inače ne bi otišli. Mi smo otišli s dobroga na bolje, a ne s gorega na dobro. I dosta je naše generacije tu, nova generacija.* Navedeno sugerira da je povratak uvjetovan stabilnošću, sigurnošću i percipiranom kvalitetom života. Slično navodi sugovornica J. J. (39) koja osobito hvali socijalnu politiku i naglašava prednosti austrijskog sustava u kontekstu zdravstvene skrbi i poticaja za obitelji: *...meni je život ovdje definitivno bolji, znači u aspektu prvenstveno u financijskom.* Ulogu osobnog angažmana i zalaganje u integraciji imigranata ističe sugovornica N. N. (25) rođena u Austriji *... svatko tko je marljiv da može naravno naći dobar posao i može napredovati i to vrlo brzo,* a podjednako tako financijske prednosti *kad vidim koliko košta biti podstanar u Zagrebu i kad vidim koliko košta u Beču, onda bi svima preporučila Beč; i recimo razlika u plaćama, a to je jedan jako veliki i bitan faktor gdje bi onda jednostavno u tom kontekstu rekla dođite ipak u Beč jer će te ovdje barem imati 13 i 14 plaću, jedno 500-600 eura više mjesečno.*

Ekonomski pritisci snažni su potisni čimbenici u iseljavanju. Sugovornica P. M. (63) iselila je u Njemačku 1980-ih i cijelo razdoblje života u Njemačkoj joj je bilo obilježena planom povratka, što je čest obrazac među migrantima koji napuštaju zemlju s namjerom da se vrate nakon ostvarenja određenih ciljeva, npr. financijske stabilnosti. Međutim, u ovom slučaju, dolazi do stalnog odgađanja odluke o povratku, što je karakteristično za migrante koji žive u različitim oblicima neizvjesnosti. Povratak ostaje dugoročni cilj, ali ga

¹⁵ J. ČAPO ŽMEGAČ, 2007, 44.

objektivne okolnosti (zdravlje, financije) ili subjektivni osjećaji (naviknutost na život u iseljeništvu) stalno odgađaju.¹⁶ Sličan je primjer sugovornika D. D. (55) koji je iselio u Austriju *da zaradi novac*. Pristup sugerira da je odlazak bio promišljen, s planom za povratak koji je tijekom vremena postajao sve nejasniji: *Došao sam malo na privremeni rad i zadržao sam se nekih 34 godine*. Razmišlja o povratku kad ode u mirovinu, ali važnost obitelji, djece i unuka koji žive u Austriji su mu važni faktori u njegovoj odluci. Podjednako važna mu je ukupna situacija u Hrvatskoj, osobito ekonomske prilike, koje također imaju veliku ulogu u njegovim planovima. Također, sugovornik S. R. (48) iselio je u Njemačku zbog ekonomskih razloga, ali se sigurnosna percepcija života u iseljeništvu javlja kao jedan od motiva za povratak: *... nije više ugodno šetati se nakon posla po mraku vani, postoje grupice koji piju, dovikuju, provociraju, nije to ista Njemačka u koju sam se prvotno doselio*. Sličnu zabrinutost zbog sigurnosti navodi sugovornica A. M. (49) iz Beča: *Pa ovdje postaje sve gore i gore što se tiče stranaca, ne kažem da ih mi nemamo, imamo i mi u Hrvatskoj strance, ali ovdje je trenutno katastrofa što se mene tiče... Mi ćemo ići u mirovinu pa ćemo se moći slobodno vratiti, za djecu će to biti malo veći problem... Ovdje će postati jednog dana nemoguće za živjeti. Bio je slučaj da je žena pogledala muškarca i on ju je izbo nožem. Oni svi imaju svoje probleme, izbjeglice imaju svoje probleme*.

Sugovornik S. R. (48) dodaje i nekoliko ključnih čimbenika koji su mu važni za povratak poput emocionalnih i socijalnih veza u domovini, posebno vezanost za obitelj, rodbinu i prijatelje: *... vratio bih se zbog obitelji, rodine i prijatelja, što si stariji vidiš da bez njih život nema smisao i što će ti sve materijalno kada je ono što ti je zapravo najvažnije u drugoj državi*. Potreba za sigurnosti, bliskim društvenim okruženjem, u kombinaciji s osobnim identitetom i osjećajem pripadnosti, imaju značajan utjecaj na odluku o povratku. Na tom tragu sugovornica G. V. (42), koja živi u Bavarskoj, aktivno razmišlja o povratku i u to planiranje uključuje sve članove obitelji: *na prekretnici smo, sad ili nikad... ne želim da mi djeca ostanu ovdje zauvijek, mislim, i čitam portale u Hrvatskoj i vidim da sve nekako ide na bolje sada*. Medijska slika o povratku može imati pozitivan učinak na odluku o povratku. Većina europskih država koje imaju brojnije novo iseljništvo ima razvijene informacijske i komunikacijske aktivnosti usmjerene na promoviranje uspješnog povratka.¹⁷

¹⁶ R. MESARIĆ ŽABČIĆ, 2023, 71–84.

¹⁷ Usp. WORK IN LITHUANIA, URL: <https://workinlithuania.lt/> (2025-05-19); IOM LITHUANIA MIGRATION INFORMATION CENTER, *Success stories*, URL: <https://www.renkuosilietuva.lt/en/success-stories/> (2025-05-19)

Sugovornik I. D. (72) iz Italije pokazuje pragmatičan pogled na emigraciju i povratak u Hrvatsku što odražava njegovu duboku vezanost za domovinu, ali i realizam u suočavanju s ekonomskim i društvenim izazovima: *ostanite živjeti u Hrvatskoj koliko god možete, nije ni u ovoj državi sve bajkovito*. Migracije u starijoj životnoj dobi razlikuju se u naravi u odnosu na osobe u radno aktivnoj dobi. Pri donošenju odluke o migraciji, osobama koje više nisu radno aktivne mogućnost zapošljavanja nije jedan od motiva za preseljenje, već prevladavaju oni emotivni i nostalgичni odnosi prema mjestu, regiji i državi podrijetla kao i prema bliskim osobama u domovini. Emotivna povezanost nikada nije bila prekinuta, a boravak u inozemstvu stariji sugovornici često smatraju samo jednom od etapa života zbog imperativa ekonomskih silnica i želje za boljom kvalitetom života.¹⁸

Kao motivaciju i odluku za iseljenje u Italiju L. V. (31) i R. R. (56), odnosno Austriju J. J. (39), J. V. (57) i A. M. (49) navode ljubav i udaju. Migracija je potaknuta emocionalnim razlozima što ponovno potvrđuje kako osobni odnosi često mogu biti snažan poticaj za migraciju, dok njezina iskustva govore o ljubavi kao pokretaču promjena u životu.¹⁹ L. V. (31) osjeća povezanost s obje zemlje, nazivajući se *totalnom Talijankom* dok je u Italiji i *totalnom Hrvaticom* kada se vraća u Hrvatsku. Ova dualnost ukazuje na složenost identiteta iseljenika, koji se često ne osjećaju potpuno vezani ni za jednu sredinu. Istovremeno, to također ukazuje na njenu sposobnost da se prilagodi i uživa u bilokalnom životu.

Intervju s J. B. (50) otkriva složene motive njegovog odlaska iz Hrvatske i mogućnosti povratka. Njegov iseljenički put započeo je 1989. kada se, kao mladi vojnik, suočio s ekonomskim nesigurnostima i političkim previranjima. Odlazak nije bio samo bijeg od rata, već i potraga za boljim životom u stabilnijem sustavu. Njegovo prvo migrantsko iskustvo vezano je uz Njemačku potom Austriju, što ga je dovelo u Beč gdje živi kao poduzetnik. Ističe nostalgiju prema Hrvatskoj, posebno prema Slavoniji, koju vidi kao ključnu za razvoj i za prehrambenu neovisnost Hrvatske. Njegova poduzeća i investicije u obje zemlje odražavaju njegovu vezu s domovinom, ali i pragmatičan pristup poslovanju. Naglašava potrebu za značajnim promjenama u društvenom i političkom sustavu koje bi omogućile i olakšale povratak Hrvata iz iseljeničtva: *Moje iskreno mišljenje, ako želi Republika Hrvatska da popravi demografiju u državi, mora postaviti čovjeka u svakoj državi gdje žive Hrvati i od tog momenta će se puno toga promijeniti*. Među brojnom iseljeničkom zajednicom u Beču, postoje primjeri

¹⁸ M. BARA, 2013, 207.

¹⁹ S. KRAPF, 2018, 328.

prožimanja novog i "starog iseljništva" (tj. autohtone manjine), gradišćanskih Hrvata o kojem svjedoči sugovornica L. Z. (68) koja pripada gradišćanskoj hrvatskoj zajednici.

Posjedovanje nekretnine, drugog doma u Hrvatskoj, smatra se važnim korakom u sezonskoj ili stalnoj povratnoj migraciji koja se najčešće realizira u razdoblju mirovine. To nam potvrđuju i povratničke namjere više sugovornika A. M. (49), D. D. (55), P. P. (46) i dr. Sugovornik Ž. B. (49) iz Austrije je tipičan primjer cirkularne migracije između više zemalja zbog njegove znanstvene karijere. Motivaciju za povratak u Hrvatsku nije realizirao zbog profesionalnih okolnosti. Često je u Hrvatskoj zbog obitelji i nema razvijen osjećaj nostalgije, smatra da pripada globalnom svijetu. Intervju s D. T. (23) iz Beča oslikava složenu dinamiku identiteta, pripadnosti i ambicije mladog čovjeka u iseljništvu. Njegove misli nude vrijedan uvid u iskustva i poglede mlađe generacije rođenih u iseljništvu koja se bori s pitanjima identiteta i budućnosti: *...sve je skuplje ovdje, i na kraju krajeva kad ste vi podstanar ovdje, a imate doma nekretninu, tu ste negdje, nema tu puno velike razlike i onda ljudi se dosta razočaraju kad dođu ovamo.* Među mlađom generacijom iseljenika susrećemo više njih koji su dobro integrirani u zemljama domaćinima. Tako I. S. (29) iz Njemačke za sebe navodi *... poslovno i glavom sam prava Njemica, ako razumijete što želim reći, potpuno sam se integrirala u njemačko društvo, tako je lakše funkcionirati u životu.* Ranija istraživanja povratka mladih iseljenika i potomaka starijih generacija iseljenika identificiraju odgađanje povratka u Hrvatsku kroz percipiranu socijalnu situaciju, niži životni standard u odnosu na trenutne zemlje življenja, nesigurnost, nedostatak perspektive, neizvjesnost.²⁰

Temeljem provedenih intervjua i njihovom analizom identificirali smo glavne odrednice migracijskog ciklusa (cilj c). Glavni motivi iseljavanja su bili ekonomski razlozi (nezaposlenost, viši standard u inozemstvu), osobni razlozi, ljubavni odnosi (npr. udaja/ženidba) i politička i osoban nesigurnost. Tijekom boravka u inozemstvu izdvajaju se, s nejednakim dosezima među sugovornicima, profesionalna integracija, socijalna integracija (obiteljski život, društvene mreže), održavanje transnacionalnih veza (posjete Hrvatskoj, nekretnine, ulaganja). Faza povratka (ili njegova odgoda) uključuje temeljne čimbenike povratka poput ostvarene financijske sigurnosti (najčešće mirovina) nostalgija, pitanje sigurnost, razočaranje društvom domaćina. Među preprekama, najvažnija koja se ponavlja u odgovorima više sugovornika, jesu birokratske prepreke i razlike u sustavima. Sugovornici su potvrdili postojanje brojnih razloga za odgođeni

---

²⁰ Đ. BOROZAN *et al.*, 2024, 97.

povratak ili prakticiranje sezonskog povratka. Migracijski ciklus nije linearan. Povratak često ne znači kraj ciklusa, već novu fazu koja se može manifestirati u bilokalnosti i transnacionalnosti. Odrednice se ne odnose samo na ekonomske uvjete, već i na emotivne, obiteljske i kulturne čimbenike. Jedan od ciljeva (cilj d) je bio identificirati tipove povratka hrvatskih iseljenika te prepoznati smjernice i preporuke koje proizlaze iz njihovih stvarnih i planiranih povratničkih iskustava. Na temelju provedene kvalitativne analize iz polustrukturiranih intervjua, izdvojeni su sljedeći modeli povratka: 1) *planirani povratak*, kod povratnika koji su već prilikom iseljavanja imali jasan cilj i plan povratka nakon ostvarenja određenih ciljeva, najčešće ekonomske naravi (štednja, ulaganje, kupnja nekretnine), 2) *umirovljenički povratak*, povratak u zemlju podrijetla po završetku radnog vijeka, najčešće motiviran emotivnim, identitetskim i obiteljskim razlozima, 3) *povratak iz razočaranja*, povratnici koji su doživjeli razočaranje ili nelagodu u zemlji primitka (nasilje, nesigurnost, pad kvalitete života), 4) *cirkularni povratak*, potencijalni povratnici koji djeluju između dvije zemlje, često kroz sezonske boravke, posjete ili poslovne angažmane, 5) *povratak radi ulaganja/poduzetništva*, povratnici koji žele prenijeti znanje, kapital i iskustvo te investirati u Hrvatsku, 6) *emotivno-motivirani povratak*, temeljen na emocionalnoj povezanosti s domovinom, želji za pripadnošću i životom u poznatoj sredini. Utvrđeni modeli povratka pokazuju raznolikost motivacija i životnih okolnosti povratnika. Povratna migracija nije jednoznačan povratak kući, već kompleksan i dinamičan proces koji uključuje transnacionalne identitete, obiteljske i ekonomske strategije te potrebu za institucionalnim razumijevanjem i podrškom. Na temelju smjernica sugovornika, definirane su sljedeće preporuke za poticanje povratka. Potrebna je institucionalna podrška za ostvarenje konkretnih povratničkih planova, transparentni programi, dostupni savjetnici, sigurnost ulaganja. Znatno dio namjeravanog i realiziranog povratka odvija se u razdoblju mirovine pa se preporučuje promocija mogućnosti povratka putem informativnih kampanja i suradnja s jedinicama lokalne samouprave zbog potreba starije populacije. Uz postojeće programe koji potiču povratništvo preporučuje se stvaranje poticajnog poslovnog okruženja kroz porezne olakšice. Sugovornici su potvrdili da prate situaciju u Hrvatskoj iz različitih izvora što usmjerava na jačanje pozitivne slike o programima u Hrvatskoj namijenjenih iseljeništvu i povratnicima.

Zaključak

Ovo istraživanje povratnih migracija u Hrvatsku potvrđuje da povratak ne predstavlja završnu točku migracijskog ciklusa, već dinamičan i višeslojan proces koji obuhvaća niz individualnih i strukturnih čimbenika. Utvrđeno je da su ključne motivacije za povratak vezane uz ekonomsku sigurnost (osobito u kontekstu umirovljenja), emocionalnu i nostalgичnu povezanost s domovinom, obiteljske razloge te percepciju više kvalitete života ili narušene sigurnosti u zemljama boravka. Istodobno, reintegracijski proces obilježen je brojnim preprekama, među kojima se izdvajaju administrativne barijere, neusklađenost stranih kvalifikacija s domaćim tržištem rada, kulturni šok te razočaranje društvenim i institucionalnim okolnostima u zemlji podrijetla. Povratnici se prepoznaju kao značajan društveni i razvojni resurs zahvaljujući akumuliranom kapitalu; ljudskom, ekonomskom, kulturnom i simboličkom. No, njihova uspješna reintegracija ovisi o pravodobnoj planskoj pripremi i kontinuiranom održavanju transnacionalnih veza tijekom boravka u inozemstvu. Šest identificiranih modela povratka – planirani, umirovljenički, povratak iz razočaranja, cirkularni, investicijski i emotivno motivirani ukazuju na heterogenost povratničkih profila i potrebu za diferenciranim pristupom u oblikovanju javnih politika. Osobito se ističe uloga društvenih mreža, koje omogućuju pristup informacijama i resursima, olakšavaju odlučivanje o povratku te posreduju u procesu reintegracije. U tom kontekstu, povratna migracija može imati značajan potencijal za ublažavanje negativnih demografskih trendova i gospodarsku revitalizaciju Hrvatske, no njezina realizacija zahtijeva sustavno i koordinirano institucionalno djelovanje.

Literatura

I. Knjige i članci

- Mario BARA, Useljništvo i povratništvo: komparativne javne politike o useljinstvu, u: Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC – Zvonimir ANCIĆ (ur.), *Demografija, iseljavanje, migracije*, Centar za promicanje socijalnog nauka crkve Hrvatske biskupske konferencije, Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb, 2023, 85–99.
- Mario BARA, Povratne umirovljeničke migracije na hrvatskim otocima, *Migracijske i etničke teme*, 29(2), 2013, 201–224.
- Đula BOROZAN – Ivana BARKOVIĆ BOJANIĆ – Mirna LEKO ŠIMIĆ, Exploring return intentions from the young migrant's point of view, *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 37(1), 2024, 93–107.

- Tuncay BILECEN, To Stay or to Return? A Review on Return Migration Literature, *Migration letters*, 19(4), 2022, 367–385.
- Jean-Pierre CASSARINO, Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited, *International Journal on Multicultural Societies*, 6 (2), 2004, 253–279.
- Francesco CERASE, Expectations and Reality: A Case Study of Return Migration from the United States to Southern Italy, *International Migration Review*, 8(2), 1974, 245–262.
- Jasna ČAPO ŽMEGAČ, Spanning National Borders: Split Lives of Croatian Migrant Families, *Migracijske i etničke teme*, 23(1–2), 2007, 33–49.
- Jean-Christophe DUMONT – Gilles SPIELVOGEL, Return migration: A new perspective, *OECD: International Migration Outlook 2008*, 2008.
- Sandra KRAPF, Moving in or breaking up? The role of distance in the development of romantic relationships. *European Journal of Population*, 34(3), Springer Nature, 2018, 313–336.
- Katie KUSCHMINDER, *Reintegration strategies: conceptualizing how return migrants reintegrate*, Palgrave Macmillian, London, 2017.
- Peggy LEVITT – Nina GLICK SCHILLER, Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International migration review*, 38(3), 2004, 1002–1039.
- Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ – Magdalena VRBANEC, Migration and Entrepreneurial Experience of Female Returnees on the Croatian Adriatic Coast and Islands, *Croatian studies review*, 14(1), 2019, 91–107.
- Rebeka MESARIĆ ŽABČIĆ, Useljništvo i povratništvo: iskustva i izazovi, u: Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC – Zvonimir ANCIĆ (ur.), *Demografija, iseljavanje, migracije*, Centar za promicanje socijalnog nauka crkve Hrvatske biskupske konferencije, Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb, 2023, 71–84.
- Ivo NEJAŠMIĆ, *Povratak jugoslavenskih vanjskih migranata i njihovo uključivanje u gospodarski i društveni život zemlje*, Centar za istraživanje migracija, Zagreb, 1981.
- Krešimir PERAČKOVIĆ, Sociološki pristup u istraživanju procesa povratnih migracija, *Društvena istraživanja*, 15(3 (83)), 2006, 475–498.
- Jure PRPIĆ, *Hrvati u Americi*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1997.
- Radovan TADEJ – Vjekoslava JURDANA, Opet idem u Južnu Ameriku: svjedočanstvo iseljenika Pavla Vidasa, u: Marina PERIĆ KASELJ – Maria Florencia LUCHETTI (ur.), *Migracije i identiteti u južnoj Americi i jugoistočnoj Europi: povijesni, kulturni i politički aspekti*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2021, 113–128.

II. Internetski izvori

IOM LITHUANIA MIGRATION INFORMATION CENTER, Success stories, URL:
<https://www.renkuosilietuva.lt/en/success-stories/> (2025-05-19)

WORK IN LITHUANIA, URL: <https://workinlithuania.lt/> (2025-05-19)

THE POSSIBILITIES AND CHALLENGES OF RETURN MIGRATIONS:
THE EXPERIENCE OF RETURNEES

Summary

This paper investigates return migrations to Croatia via interviews with returnees and potential returnees. The aim was to understand the reasons for returning, the challenges of reintegration, and the role of social networks, socioeconomic factors and transnational connections in the decision to return and the preparations for returning.

Using theories of social networks and transnationalism, the paper recognises returnees as a developmental potential due to the acquired capital (human, economic, cultural, symbolic). The results show that those who had prepared and maintained ties with their homeland were more successful. Key challenges included administrative obstacles, the mismatching of qualifications, culture shock and disappointments.

The paper proposes models of reintegration and recommendations for strengthening institutional support, highlighting return migration as a complex process with positive developmental potential for Croatia.

Keywords: return migration, reintegration, transnationalism, social networks, Croatia